

І РОЗДІЛ

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

УДК 374.1(48)

*Огієнко О.І.,
м. Київ, Україна*

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ОСВІТИ ДОРОСЛИХ Н.Ф.С. ГРУНДТВІГА

Становлення України як самостійної держави, її національне відродження, формування демократичного суспільства актуалізувало проблему освіти дорослої людини впродовж життя. Проте, її стан як в Україні, так й в інших країнах світу досить суперечливий. З одного боку, відбувається "друге народження" освіти дорослих на рубежі століть: вона зайняла відповідне місце у системі неперервної освіти, усвідомлюється її роль та значущість у конкурентоспроможності держави, приділяється належна увага її реформуванню та модернізації, намагаються прийматися закони про освіту дорослих, освіта починає усвідомлюватися як невід'ємна умова існування дорослої людини у соціумі, що дає їй можливість самореалізовуватися та самовдосконалюватися. З іншого боку, динаміка соціально-економічних перетворень, які вимагають відповідного реагування з боку системи освіти дорослих, зміна статусу та місця у розвитку суспільства та освітньої системи виявило багато проблем та суперечностей у цій освітній галузі, вирішення яких потребує визначеності філософських засад освіти дорослих. Водночас, створення єдиного освітнього європейського простору, спільність педагогічних цілей та завдань, схожість проблем, які постають перед системою освіти дорослих різних країн, зумовлюють актуальність поглибленого вивчення та узагальнення досвіду європейських країн стосовно розбудови систем освіти дорослих.

Аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури виявив, що обґрунтуванню філософських засад освіти приділяється багато уваги вітчизняними вченими, такими як В.П. Андрущенко, С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, К.В. Корсак, В.Г. Кремень, В.С. Лутай, Н.Г. Ничкало, В.О. Огнев'юк та ін. Особливості становлення та розвитку складових систем неперервної освіти різних країн досліджує Н.В. Абашкіна, Т.М. Десятов, Т.С. Кошманова, Н.М. Лавриченко, М.П. Лещенко, Л.П. Пуховська, А.А. Сбруєва, О.В. Сухомлинська та ін. Безпосередньо питанням розвитку освіти дорослих у зарубіжних країнах присвячені кандидатські дисертації О.М. Котлякової (і Канада), І.О. Беюл, І.В. Фокіної, О.Ю. Хахубія (США), О. Антонової, С.М. Коваленко (Англії), Л.В. Ведерникової (Франція), визначенню основних тенденцій реформування додаткової професійної освіти за кордоном присвячена робота О.М. Митіної. Але дослідження стосовно вивчення філософських засад освіти дорослих у скандинавських країнах не проводилося. На нашу думку, таке дослідження є важливим та необхідним, оскільки Швеція, Данія, Норвегія є високорозвиненими країнами Західної Європи, а їх

системи освіти дорослих мають давню історію та певні традиції та особливості, які відрізняють їх від інших країн. Основу скандинавської системи освіти дорослих складає філософська концепція відомого данського філософа та вченого Н.Ф.С. Грундтвіга, аналіз якої став метою нашої статті. Основними завданнями статті є: проаналізувати сутнісну характеристику розуміння "просвіти" Н.Ф.С. Грундтвігом; визначити та обґрунтувати основні ідеї його філософської концепції освіти дорослих; виявити, можливість використання їх при реформуванні системи освіти дорослих в Україні.

Філософські погляди Грундтвіга відповідали філософії англійських емпіристів — Ф. Бекону, Дж. Локку. Думка останнього стосовно того, що люди повинні змінювати існуючий суспільний порядок, якщо при ньому особистість не може отримувати відповідного виховання та розвитку, особливо була близька Грундтвігу.

Характерною особливістю поглядів Грундтвіга був скандинавізм - прославлення древньоскандинавської культурної спадщини, підкреслювання історичної спорідненості та взаємної близькості скандинавських народів. І сьогодні, майже через два століття, вони мають вплив на розвиток скандинавських країн, відповідають вимогам сучасного суспільства, оскільки за Грундтвігом критеріальними властивостями цінностей життя та розвитку суспільства є цінності дійсно громадянського демократичного суспільства - свобода особистості, відповідальність за особистий вибір та соціально-особистісні прояви людини: інтерпретація людиною себе відповідальним суб'єктом, здатність до самореалізації, яка базується на розумінні обов'язків та соціальної відповідальності; здатності до розумного обмеження потреб; інтерпретаційна компетентність - прагнення з'ясувати, що діється; адекватна інтерпретація себе, своїх можливостей та обмежень [4].

Філософський підхід до освіти М.Ф.С. Грундтвіга будується на фундаментальних відмінностях трьох протилежностей: життя та смерті, світла та темряві, правди та брехні. Ці протилежності знаходяться у стані боротьби друг з другом, тому не можуть взаємодіяти у діалозі. Так, демонструючи пріоритет життя, вчений ідентифікує "ворогів", а потім змінює протилежності, щоб розмістити представників життя на першому місці. Наприклад: живе слово - письмленне слово; школа для життя - школа для смерті; нова данська наука - римсько-італійська наука; люди - державні службовці; Данія - Німеччина; жінка - чоловік; діалог - лекція; фольклор - поп культура; учень - вчитель; свобода - примус; молоді люди - літні люди. Але тільки цього недостатньо, життя повинне продемонструвати свої засоби боротьби проти смерті, якими є світло та правда. Життя містить світло, яке необхідно засвітити. Таким "світлом" у концепції Грундтвіга виступає просвіта, його віра у природну здатність всіх людей та впевненість, що вона відкриє шлях до правди, тому повинна бути доступною кожному члену суспільства: "кожна людина незважаючи на її стан повинна мати доступ до культури та освіти" - писав вчений [6; 7].

Він застерігав, що поряд з істиною просвітою, яка приникає у людське життя та показує глибокий зв'язок між особистістю, життям народу та всіма поколіннями, існує хибна просвіта, яка "постійно діє у відповідності з інтересами особистості". Така просвіта, на думку Грундтвіга є небезпечною для "громадянського суспільства у всі часи та у будь-якому місці", оскільки кожне суспільство засновано на певній "пошані перед вищою справедливістю, а не перед особистістю" [2].

За Н.Ф.С. Грундтвигом у розвитку повної просвіти людини можна визначити три аспекти:

- справжнє повсякденне життя людини, яке рахується десятиріччями;
- життя людей, яке вираховується століттями;
- життя людства, яке вираховується тисячоліттями [2;6].

Зміст програми просвіти визначається основними проблемами людства:

- що означає бути людиною?
- що означає бути людиною у суспільстві?
- що означає бути людиною у світі?

Грундтвиг вважав, що основними "стовпами" системи просвіти повинні стати: людина (при організації вищих народних шкіл) та людство (для університетів). Між ними є розбіжності та схожість, які за Грундтвигом є причинами інтенсивного зв'язку національного з універсальним.

Н.Ф.С. Грундтвиг акцентував увагу на цілісності знання по відношенню до людського життя. На його думку, якщо ми хочемо зрозуміти життя людини, ми змушені користуватися результатами не тільки науки, а і просвіти. Вчений вважав, що не все що "виходить" з народу є мудрим та вірним, але народна просвіта досягає у Грундтвигу такого ж статусу, який є у науці: "Попередження руйнувань, порятунок народного життя та процвітання науки - все залежить від народної просвіти. З народною просвітою як опорою, наука не буде існувати тільки для себе. Вона буде слугувати інтересам людського життя" [7].

Ідея освіти- народність: "широка народна освіта як основний принцип народного розвитку здійснюється з однією метою¹- пробудити духовний потенціал народу, прагнення до особистісного зростання", ліквідуючи, таким чином, розрив між елітою та селянством. "Найвища мета людини - зрозуміти своє власне життя" [3;5].

Проведене наукове дослідження дозволило визначити провідні концептуальні ідеї Грундтвигу, які були покладені в основу розбудови системи освіти дорослих у скандинавських країнах, створення Вищих народних шкіл:

- ідея "Folkeoplysning" - провідна базова ідея, що лежить в основі становлення та розвитку ліберальної (неформальної) системи освіти дорослих.

Концепція "Folkeoplysning" у Данії та Норвегії чи "Folkbildning" у Швеції складає сутнісну характеристику та відмінність скандинавської освіти дорослих. "Folkeoplysning" - датське поняття, яке важко перекласти на будь-яку мову. Воно означає все, що пов'язано з народом (folk - народ, нація, люди), включаючи культуру, історію, цінності тощо. Переклад цього слова, як "народна просвіта" тільки приблизно відображає її сутності. Його не можна замінити звичним терміном "неформальна освіта", оскільки "Folkeoplysning" - це більш широке та змістовне поняття, у якому робиться акцент з одного боку на національну культуру, традиції народу та особистий потенціал розвитку людини, а з іншого на демократичність організації суспільства, що базується на ідеях свободи та рівності всіх його членів. Тому частіше "Folkeoplysning" використовують без перекладу [1].

За Грундтвигом, Folkeoplysning відображає взаємозв'язок між людиною/особистістю, народом/нацією та людством. Народ/нація розуміється філософом як

група людей з внутрішньою усвідомленістю приналежності до спільної історії, мови, традиціям та способу життя. Люди не існують самі по собі, вони досягають свого існування тільки через відбиття. Тому, самовідбиття та існування є двома взаємозв'язаними аспектами. Саме через відбиття набувається досвід співіснування, спільного місця, колективної ідентичності. Найважливішими складовими, що визначають народ та націю є мова та історія. Їх можна розглядати як відбиток духу та розуму людей, засіб усвідомлення самого себе [2; 8]

"Спочатку Людина, потім Християнин" - одне з провідних положень концепції Грундтвіга, яке акцентує увагу на її педагогічних та освітніх елементах та відповідає на питання "Що робить людину людиною?". За Грундтвігом - це приналежність до народу, тому слід починати не з вивчення Євангелії, а з просвіти людини, з усвідомлення неї своєї приналежності до спільноти, народу та нації через вивчення культурних цінностей, традицій, історії, поезії, через живе слово. Це підготує людину до християнства, до розуміння християнських цінностей через призму усвідомлення себе як особистості, як патріота свого народу [5].

Метою просвітницької діяльності він вважав духовне оновлення народу, виховання громадянської самосвідомості. Просвіта асоціюється Грундтвігом з "пробудженням життя", "розповсюдженням світла", "впливом на душу". Вчений вважає, що дати визначення просвіті дуже важко, оскільки існує стільки видів просвіти, скільки є людей: "кожна Людина - це своє особисте світло!" [5]. Тобто, прослідковується чіткий взаємозв'язок між просвітою та індивідуалізацією, який може мати як позитивні, так й негативні наслідки для суспільства.

Дослідження доводить, що сутність датського поняття просвіти у грундтвігській концепції розкривається через розуміння людини як цілісної складової людської спільноти, яка зберігає, при цьому, свою унікальність "людини у своїй сукупності", "The Whole Human Being", "Der ganze Mensch" - мова йде про сукупність у житті людини таких понять як життєве середовище, солідарність, участь в управлінні суспільством, самореалізація, рівноцінність "Я", збереження свого "Я", відповідальність, спілкування тощо [2;5;7];

- ідея просвіти для життя ("Livsoplysning"). Вчений вважав, що розуміння реальних та глибоких істин неможливо при механічному заучуванні. У своїй роботі "Школа життя" Грундтвіг розробляє структуру та програму для такої школи. Він наполягав, що заучування напам'ять великої кількості "мертвого" матеріалу робить учнів ледачими та байдужими, тому таке навчання є основою "школи смерті", а не "школи життя"[4].

Звідси, ключовою складовою просвіти для життя є життєвий досвід, який розглядається Грундтвігом, як єдиний шлях людини до істинного знання. Він вважав, якщо освіта, мистецтво та культура не базуються на життєвому досвіді, який набуває людина впродовж життя, то вони залишаються абстрактними явищами, що не в змозі впливати на життя людини.

Вивчення та осмислення історії, епосу та мови Грундтвіг розглядає як провідні засоби реалізації ідей "Livsoplysning" та "Folkeoplysning", які забезпечують формування

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

особистості та громадянина. Через історію, яку вчений розглядає як рух, зміну та розвиток, скандинави здатні пізнати самих себе та свою місію в історії розвитку суспільства. Він уявляє історію морем, із-за якого сходить сонце, підкреслюючи, що саме з історії ми одержуємо знання про ті закони, відповідно яким життя існує. Грундтвіг багато уваги приділяє стародавнім міфам, які рекомендував використовувати у навчальному процесі, оскільки вони "поєднують сучасних датчан з їх далекими предками... виховують патріотизм та гордість за свою країну". На його думку "природна народна просвіта... повинна базуватися на історизмі буття", що буде сприяти посиленню характерної якості скандинавів, яка складається з трьох складових: національного елементу- історико-поетичної спадщини, національної свідомості та загального прагнення до єдиної мети [2; 6];

- ідея "живого слова" ("сієї іевенсіє огсі"). Важливими є роздуми Грундтвіга стосовно значення мови для людини. Мова визначає народ та націю та є відображенням духу та розуму людей. Мова - це не тільки засіб, який дозволяє людині усвідомити самого себе, а і ключ до розуміння всього, що оточує людину. Мова відображує живий розвиток історії та через мову матері та історію людина відчуває свою національну унікальність. "Живе слово" на рідній мові є ключем до життєвої загадки у будь-якому народі та у будь-якої епохи... Існування, як окремої людини, так й всього народу залежить від цього усного слова на рідній мові" - ці вислови Грундтвіга відіграють вирішальну роль у його концепції, оскільки "у народі живе "народний дух", який являє собою життєву силу, спільну для тих, у кого спільна рідна мова... Люди, які втратили рідну мову, стають бездуховними" [2; 5].

- ідея пізнання на основі збалансованого та рівноправного діалогу (уеккеіуігкп^), який базується на взаємоповазі, взаєморозумінні, взаємсприйнятті, взаємодії. Взаємодія повинна бути вільною, живою та природною. Свобода - основна умова взаємодії. У цьому контексті Грундтвіг наполягав на пізнанні людиною себе перед тим, як пізнавати інших. "... людина повинна вміти казати "ми", водночас мислячи "я"... Кожен з нас є унікальним, тому є зовсім природним почувати себе „цікавим", але не робити помилки, вважаючи, що тільки ти й можеш бути цікавим. Важливо бути самим собою, не замикатися у собі. Ми не повинні тікати від реальності. Ми повинні дивитися в обличчя життю" [3;4].

- ідея віри у мудрість та обдарованість простих людей. Грундтвіг вважав, що "світло" просвіти повинне йти "знизу" від народу. Народ не можна вважати "примітивною та неосвіченою масою", саме прості люди можуть бути джерелом просвіти, якщо дати їм шанс, створити певні умови для самореалізації, знаходження свого особистого "Я" у контексті історичних та соціальних взаємозв'язків. Він підкреслював, що це можливо тільки через вивчення та користування рідною мовою. Максимум самостійності та відповідальності кожного в організації свого життя, здатний породжувати індивідуальні та сумісні дії людей у суспільстві [5]. Це зумовлює необхідність доступу до освіти кожного члена суспільства.

Аналіз літератури доводить, що ідеї Н.Ф.С. Грундтвіга мають, широко використання у багатьох країнах світу, зокрема, у Польщі, Латвії, Угорщині, Румунії, Росії та ін. У цих країнах відкриті вищі народні школи, засадами яких є ідеї "Гоїкеоріуяпіг^" та

просвіти для життя. Їх ефективність дозволяє вважати, що подібні заклади неформальної освіти дорослих з врахуванням національних особливостей можуть скласти важливий компонент системи освіти дорослих України, що реформується.

Таким чином, аналіз філософської концепції Н.Ф.С. Грундтвіга дозволив зробити такі висновки:

- освіта дорослих у скандинавських країнах має тривалу історію, але дійсно наукове обґрунтування з урахування національних особливостей вона отримала у роботах Миколи Фредерика Северина Грундтвіга (1783-1872)- богослова за освітою, пастора за професією, поета, історика, філософа та просвітителя, натхненника релігійного та соціального руху ХІХ століття за національне та культурне відродження Данії, автора концепції Вищої народної школи, яка була спрямована на "пробудження" народу, формування демократичного суспільства, розвиток вільної особистості. Зазначимо, що філософська концепція М.Ф.С. Грундтвіга покладена в основу розбудови не тільки системи освіти дорослих, а й загалом датського суспільства у першій половині ХІХ століття, оскільки вона стосувалася майже усіх найважливіших проблем функціонування та розвитку держави, політики, церкви, суспільства, культури та освіти. Праці та проповіді Грундтвіга починаючи з 1840-х років сприяли становленню сучасної данської національної самосвідомості;

- сутнісними ознаками філософської концепції Грундтвіга є чітко виражений її національний та християнський характер, й саме ця двоїстість дозволила набути грундтвігським ідеям глибини, сили та розуміння відкритості людини світові, її прагнення як до адаптації у суспільстві, так й до самозмінення та самореалізації. Це орієнтує на захоплення освітою всі категорії населення країни, створюючи розгалужену мережу навчальних закладів формальної та неформальної освіти дорослих, як то: Вищі народні школи, асоціації, центри, муніципальні школи тощо;

- ідеї "ТогкеорІузт^", просвіти для життя, "живого слова", збалансованого та рівноправного діалогу, віри у мудрість та обдарованість простих людей склали засади філософської концепції Грундтвіга, забезпечили її життєдієвість у реалізації неперервної освіти дорослих у скандинавських країнах;

-ідеї Грундтвіга є актуальними для сьогодення. Їх ефективність доведена не тільки при розбудові системи освіти дорослих у скандинавських країнах, а й у багатьох країнах світу. Вважаємо, що вони можуть бути адаптовані в українському освітньому просторі.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Подальшого вивчення потребують підходи Н.Ф.С. Грундтвіга стосовно таких проблем як: церков та школа, особистість та держава, просвіта та наука; ґрунтовний аналіз феномену "Polkylclipe".

СПИСОК літератури: 1. Огієнко О.І. Філософсько-антропологічне підґрунтя освіти дорослих у Скандинавських країнах // Педагогічні науки - Суми.-2006. - С. 104-112. 2. Хинсбю Й, Аегидиус К, Шкоркина Л., Корсгард О. Николай Фредерик Северин Грундтвиг и его идеи. - М.: Амига-Русь, 2004. - 46 с. 3. Хольман И.Г. Высшая

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

крестьянская школа в Дании и ее значение для развития датской народной культуры, 2 изд., П., 1919. - 34с. 4. *Bergstedt B.* The text that enlightens life. Reading N F S Grundtvig's Pedagogical Writings /Abstract of dissertation. - Linkoping: Department of Education and Psychology Linkoping University, 1998. - 12p. 5. *Korsgaard O.* Learning and the Changing Concept of Enlightenment: Danish Adult Education over Five Centuries. //International Review of Education - 2000.- Vol.46. - №3-4 _ p. 305-325. 6. *Lawson M. N. F. S.* Grundtvig -and the Origins of the Danish Folk School. //Education research and perspectives (Nedlands, Australia), Vol. 16, no 2, December 1989.- P. 3-11. 7. *Lawson M. N. F. S.* Grundtvig //Prospects:the quarterly review of comparative education (Paris, UNESCO: International Bureau of Education), vol. XXIII, no. 3/4, 1993.- P 613-623. 8. The Danish "Folkehojskole". Danish Ministry of Foreign Affairs. Copenhagen, 1994.

Огієнко О.І.

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ОСВІТИ ДОРОСЛИХ Н.Ф.С.ГРУНДТВІГА

У статті подається аналіз філософських підходів до освіти данського філософа, вченого **Н.Ф.С.** Грундтвіга,; визначаються та обґрунтовуються провідні ідеї його концепції, які були покладені в основу розбудови системи освіти дорослих у скандинавських країнах; виявляється їх актуальність та можливість використання при реформуванні системи освіти дорослих в Україні.

Огиенко Е.И.

**ФИЛОСОФСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ
Н.Ф.С. ГРУНДТВИГА**

В статье дается анализ философских подходов к образованию датского философа, ученого **Н.Ф.С.** Грундтвіга; определяются и обосновываются основные идеи его концепции, которые были положены в основу построения системы образования взрослых в скандинавских странах; выявляется их актуальность и возможность использования при реформировании системы образования взрослых в Украине

Ohiyenko O.I.

GRUNDTVIG'S PHILOSOPHICAL CONCEPT OF THE ADULT EDUCATION

In the article the analysis of philosophical approaches to education of the Danish philosopher, scientific N.F.S.Grundtvig are given; the basic ideas of his concept which have been based system of adult education in the Scandinavian countries are defined and proved; the urgency and an opportunity of their usage at reforming system of the adult education in Ukraine are defined.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2008 р.